

Bədii mətn, bədii dil və bədii üslub

Esmira Allahverdi qızı Quliyeva
Azərbaycan Tibb Universitetinin
“Azərbaycan dili” kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: d_nagiyeva@mail.ru

Rəyçilər: filol.ü.f.d., dos. D.Ə. Nağıyeva,
filoli.ü.f.d., dos. L.V. Qocayeva

Açar sözlər: bədii dil, bədii təsvir vasitələri, bədii üslub, məcazlar sistemi semantikasi, qrammatik ardıcılıq, dil faktları

Ключевые слова: литературный язык, средства художественного описания, художественный стиль, семантика метафорической системы, грамматическая последовательность, языковые факты

Key words: literary language, means of artistic description, artistic style, semantics of metaphorical system, grammatical sequence, linguistic facts

Sözün ikinci — əsas, həqiqi məna ilə bağlı olub “törəyən” mənası onun məcazi mənasıdır. Bədii dil məcazlar sistemi tələb edir. “Bədii dil ədəbi dildən, danışiq dilindən, sözün geniş mənasında ümumxalq dilindən təcrid olunmur, onun tutumlu, cilalanan, təzədən işlənən bir qolu, təsirli sahəsidir. Buna görə də, ümumxalq dilində işlənən, canlı danışiqda çox çəvik, çox işlək görünən bütün sözlər bədii dilə keçsə, asanlıqla bədii əsərdə özünə yer tuta bilmir. Bədii mətnə işlənən hər bir söz – “sınaqdan çıxarılır”, xəyal və təfəkkürlə təmasa gətirilir”.

Elmi mətnlərdə terminlər hansı dərəcədə zəruridirsə, bədii mətnə də epitet, metafora, metonimiya, təşbeh, kinayə, rəmz, alleqoriya, mübaligə, litota kimi məcaz növlərinin işlənməsi eyni dərəcədə vacibdir.

Dilin obrazlılığını, emosionallığını, təsvir rəngarəngliyini bədii təxəyyül gücünə əks etdirməkdən ötrü dil materialı üçün bədii mühit — mətn yaratmaq gərəkir. Dilin ifadəliliyi, poeziyası da məhz haqqında danışacağımız məcazlar sistemi ilə mümkün olur. Sənətkar ümumxalq dilindən aldığı dil materialını xammal kimi götürür, onu öz mətninin məna-məzmun və forma xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırıb, cilalayır yeni çalarlar, rənglər əlavə etməklə işlədir. Təsadüfi deyil ki, ədəbi dil və ümumxalq danışiq dilində olan eyni söz və ifadələr ədəbi-bədii kontekstdəki məqamı ilə müqayisədə daha solğun görünür.

Bədii dili səciyyələndirən bədii dil faktları (arxaizm, neologizm, varvarizm, vulqarizm və məcazlar sistemi) bu dilin mühüm tərkib hissəsi kimi az sözlə dərin məna ifadə etmək, tarixilik, müasirlik, rəngarənglik ovqatı yaratmaq qabiliyyətinə malikdir.

Arxaizmlər (köhnəmiş sözlər) ümumişləklik xüsusiyyətini itirən, zaman keçdikcə unudulan, köhnə həyat tərzini, keçmiş adət-ənənələrlə bağlı olan sözlərdir. Klassik ədəbi əsərlərdə işlənən və hazırda unudulan köhnəmiş sözlər — arxaizmlər, eyni zamanda keçmiş həyat və məişət tərzini ilə bağlı olan köhnəmiş sözlər — tarixizmlərdən yazıçılar təsvir etdikləri dövrü, həmin dövrdə yaşamış insanların xarakteri, dünyagörüşü, düşüncəsi haqqında təsəvvür yaratmaq, həmin dövrün ictimai-sosial, siyasi mənzərəsini canlandırmaq üçün istifadə edirlər. Arxaizmlər bədii mətnə bu gün bizə uzaq, yad görünən tarixi mənzərənin görüntülərini əks etdirir. Səlcuq sultanı Məlik Şahın Azərbaycanın Şimal vilayətlərində — Arranda və Şirvanda

öz hakimiyyətini qüvvətləndirmək üçün göndərdiyi böyük cəza ordusu 1086-cı ildə, sərkərdə Buğanın əmri ilə, xərac verməkdən imtina etmiş Gəncənin dörd-beş fərsəngliyində düşərgə salmışdı...

Sərkərdə bu işi ən cəsur yüzbaşılardan biri olan Bayburaya tapşırırdı (O. Salamzadə).

Mətndəki “xərac”, “yüzbaşı” sözləri tarixizm, məsələn, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında, Qazi Burhanəddin və İmadəddin Nəsimi şeirlərində işlənən ayıtmaq (demək, söyləmək), tanıq (şahid), sayru (xəstə), güz (payız), us (ağıl), əsən (sağ, salamat), əsrük (sərxoş), altun (qızıl), suç (günah), danla (sabah), düş (yuxu) və s. kimi sözlər arxaizmlərdir.

“Neo” və “loqos” sözlərinin birləşməsindən olub, yeni söz mənasını bildirən neologizmlər xalqın həyat tərzini, elm və texnikanın inkişafı ilə, ictimai quruluşla, məişətdə baş verən yeniliklərlə əlaqədar olaraq meydana gəlir. Zaman keçdikcə yeni sözlərin seçilməsi meyarı da dəyişir. Məsələn, vaxtilə “televizor”, “kosmos”, “kosmonavt”, “lunoxod”, “kosmik gəmi”, “magnitofon”, “elektrik” və s. yeni söz hesab olunurdusa, indi onlar bu funksiyasını itirib.

Hal-hazırda həyatımızda baş verən yeniliklərlə bağlı dildə ayrı-ayrı anlayış, hadisə və əşyaları bildirən yeni sözlər iki yolla yaranır: 1) öz dilimizin hesabına (nəfəslik, işbirliyi, soykökü, bölgə, açıqca, soyad, durum, cangüdə, çağdaş, özəlləşdirmə, yayım və s.); 2) Başqa dillərdən (spiker, birja, kompüter, mer, faks, menecer, internet, investisiya, distributer və s.) alınma yolla.

Onu da qeyd edək ki, dilin öz hesabına yaranan yeni sözlər daha çoxdur. Lakin zaman keçdikcə dildəki yeni sözlərin bu hissəsi ümumişlək sözlərə çevrilir. Məsələn, çimərlik, kompüter, mesaj və s.

Yeni sözlərin bir hissəsi isə ixtisas sözləri sırasına keçir. Məsələn, printer, birja, distributer və s.

Bədii mətnlərdə məna-məzmun tələbatı ilə işlənən bu sözlər bədii dilin zənginləşməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Latınca “barbarus” sözündən əmələ gələn varvarizm yad dilə məxsus olan, yadelli anlayışını əks etdirir. Bütün zamanlarda inteqrasiya nəticəsində dillərin bir-birinə qarşılıqlı təsiri olmuşdur. Azərbaycan ədəbiyyatında da başqa dillərdən keçən sözlərin işlənməsi təbiidir. Ancaq bu qrup sözlər bədii mətnə o zaman uğur qazanır ki, mətnin mövzu və ideyası, forması həmin yad dildə olan sözlərin işlədilməsini tələb etsin. Əgər bu sözlərdən yazıçı bir priyom, üsul kimi istifadə edərsə, bədii dil normalarına xələl gəlmir. Məsələn, Aşıq Ələsgərin dilində: “Mərhaba, nəmxuda, Afərin, əhsən, malades! — Cahanda yoxdu tayın, Dünyada təksən, malades!” — “malades” varvarizmi ironiya işlədilmiş satirik üslub çalarlarını əks etdirən bədii dil faktına çevrilib.

Ədəbi dildə işlənməyən kobud sözlərdən bədii əsərdə istifadəyə vulqarizm deyilir. Aydın ki, bu cür kobud-ədəbsiz sözlər yazıçının dilindən verilə bilməz, obrazların, personajların dilindən verilən vulqarizmlər də mətnin tələbi ilə bədii dilə daxil olur. Adətən yazıçının tənqid etdiyi, mənfi surətlərin dilindən verilir bu ifadələr. Adi halda nöqsan, mədəniyyətsizlik kimi qəbul edilən vulqarizmlərdən daha çox obrazların xarakterini açmaq məqsədilə, özünüifşa üsulu kimi istifadə olunur: Yapış, heyvan balası, heyvan! Yoxsa vallah döyə-döyə səni öldürərəm!

...Mənim nökrəm Kərbəlayı Qasım lap biqeyrətdir. Mən indiyə kimi nə qədər eləmişəm ona bir qətrə çaxır içirə bilməmişəm. Deyirəm ki, axı ay axmaq, sən ki, üzümü yeyirsən, axı bu nədi ki? (C. Məmmədquluzadə)

Bədii dilin mühüm tərkib hissələrindən hesab olunan məcazlar sistemi bədii mətnə canlılıq, emosionallıq gətirir, təsvir, təhkiyə, monoloq və dialoqun təsir gücünü artırır. Məcəzin müx-

təlif növləri var və bu növlərin hər biri konkret prinsiplər əsasında formalaşır, spesifik səciyyə daşıyır. Bədii əsərdə mənanı qüvvətləndirmək, bəzi cəhətləri diqqətə çatdırmaq, qabartmaq üçün seçilən sözə əlavə, təyinedici söz artırılır ki, həmin sözlər epitet adlanır. Epitet yunan sözü olub, əlavə məna deməkdir. Əlavə edilən söz təyinedici xarakterə malik olduğu üçün dilçilikdə epitetə bədii təyin də deyilir. Bədii üslubda ən çox istifadə olunan məcaz növü – epitetlər təsvirin, tərənnümün obrazlı və ifadəli olmasına xidmət edir. Əşya və ya hadisə bildirən sözə əlavə olunan söz onun mahiyyəti, səciyyəvi xüsusiyyətləri və xarakteri ilə əlaqədardır:

Gül çöhrəsinin şəminə pərvanə kimi yan
Anın kimi can yandırıcı nar ələ gəlməz.

(İ. Nəsimi)

və ya:

Gözümün yaşı axar, başıma tufan gətirir,
Ey pəri çöhrə, boyu sərvi – xuraman, bəri gəl.

(İ. Nəsimi)

Bu beytlərdə “gül çöhrə”, “pəri çöhrə” ifadələri epitetdir. Poetik qəhrəmanın sevgilisinə müraciətində gözəl üz anlayışı müxtəlif aspektlərdən obrazlı ifadə ilə təyinlənir — “gül” və “pəri” epitetləri ilə. “Gül” sadəcə gözəl, təmiz mənasını ifadə edirsə, “pəri” sözünün assosiasiyası ilahi gözəllik, təmizlik mənasını qabardır. Bu sözlər fikri bədii cəhətdən gücləndirir, gözəl estetik əlamətlər təlqin edir.

Bədii təyinləri qrammatik təyinlərdən fərqləndirən əsas əlamət ondan ibarətdir ki, əgər qrammatik təyinlər həqiqi məna üzərində qurulurlarsa, bədii təyinlər məcazi məna ifadə edirlər. Məsələn: şirin qoğal (qrammatik təyin) — şirin söhbət (bədii təyin); acı bibər (qrammatik təyin) — acı həqiqət (bədii təyin) və s.

Təyinedici xarakterli epitetlərdən həm klassik, həm də müasir Azərbaycan ədəbiyyatında geniş istifadə edirlər. Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan ədəbiyyatının -da əsrlər boyu yaradılmış bir çox epitetlər qəlibləşib və işləkliyini saxlamaqdadır: badam gözlü, gül üz, sərvi boy, qartal baxışlı, püstə dodaqlı və s. Bədii təyinlər həm də qiymətləndirmə, dəyərləndirmə xüsusiyyətlərinə malikdir: Ay sudan göyə atılmış və gözəgörünməz qırmaqdan asılı qalmış gümüş pullu balığa bənzəyirdi (O. Salamzadə).

Burada “gümüş pullu balıq” ifadəsinin təyini “gümüş pul” söz birləşməsi şəklindədir. Mətn kontekstində isə “gümüş pullu balıq”a bənzəyən Aydan söhbət getdiyi üçün “gümüş pullu balıq” “Ay”ın bənzətməsi, oxşarı, təyini olur.

Bir çox əlamətlərinə görə epitetlərdən fərqlənən və bir çox xüsusiyyətlərinə görə də epitetlərə bənzəyən təşbehlər əşyalar və ya hadisələrin bənzəyən əlamətlərini nümayiş etdirir. Təşbehin tərkib hissələri bunlardır: bənzəyən, bənzədilən, bənzətmə qoşması, bənzətmə əlaməti. Bənzətmə qoşmasının həmişə işlənməsi zəruri deyil. Sübh şalalə kimi gümüşü bir axınla hürküclü zirvələrin üstündən aşıb, yamaclardakı meşələrə tökülürdü (O. Salamzadə).

Bu mətnə sübh, sübhün açılması “kimi” bənzətmə qoşması vasitəsilə şalalənin dağ zirvələrindən tökülməsinə bənzədilir.

Dəhanın sədəfidir, dişlərin inci,
Sanasan ağızın püstədir, ay qız!
Xumar gözlərini sevəndən bəri
Dərdə düşüb canım, xəstədir, ay qız!

Bu şeir parçasında bənzətmə qoşması işlədilməyib. Təşbehələr (dəhanın sədəfidir, dişlərin inci, ağızın püstədir) ustalıqla yaradılıb, bədii dilə məxsus obrazlılıq çalarları əks etdirib. Təşbehələr adətən hansısa üslubi məqsədə xidmət edir. Tərəflər arasındakı oxşar, müştərək əlamətlər də həmin üslubi məqsədin açılması üçün bədii şərait yaradır.

Köçürmə mənasını ifadə edən metafora məcazın ən geniş yayılmış təzahür formalarından biridir. Xüsusi üslubi vəzifəyə malik olan bu məcaz növü ədəbiyyatşünaslıqda bəzən istiarə termini ilə də əvəz olunur. Hər hansı bir əşya və ya hadisənin müəyyən əlamətlərinin başqa əşya və ya hadisə üzərinə köçürülməsinə metafora deyilir. Leksik-semantik kateqoriya olan metaforalar bəzi spesifikasiyasına görə iki yerə bölünür: 1) ümumişlək 2) üslubi və ya poetik. “Ümumişlək — bu metaforalar sözün məcazi mənasından törəyərək sabitləşir. Onlar bəzi hallarda terminə çevrilə bilirlər. Məsələn: çayın qolu, dağın ətəyi, çaqqal, tülkü, ilan və s. 2. Üslubi, yaxud poetik — bu metaforalar isə sırf bədii dilin məhsuludur və ən çox əşya və hadisələrlə əlaqəli surətdə meydana gəlir”.

Diqqət yetirsək, görürük ki, metaforanın təşbehə bir çox orta xüsusiyyətləri var. Hər ikisi müqayisə bənzətmə əlamətləri əsasında yaranır. Ancaq metaforada abstrakt qarşılaşdırma — əşyaların birinin iştirak etməməsi, adının çəkilməməsi onun daha çətin yaradılan üslubi fiqur olduğunu göstərir. Yazıçı və şairlər bu məcaz növündən daha çox yararlanır, bədii dilin obrazlı və poetik mənzərəsini metaforik yolla ifadə edirlər: Göyün qabarıq və əngin sinəsi al şəfəqlərin zərilə bəzədilirdi. Budur, Günəş göründü, səhər sanki başına qızıl tac qoydu, qara çadrasını dağların arxasına atıb firuzəyi qəbasına büründü.

Bir dəstə qumru quruldaya-quruldaya talaya düşdü. İki xallı maral ağacların arasından çıxıb köçdən hürkmədən asta-asta qobuya, su içməyə getdi. Sonra Müəyyəd əlini ağzına qoyub qərribə bir ahənglə zəngülə vurdu. Ətrafa qərribə sakitlik çökdü və cavab olaraq yuxarı tərəfdən, yalçın qayalıqlardan zil zəngülə ucaldı (O. Salamzadə).

Bu mətn parçasında “al-şəfəqlərin zəri göyün sinəsini bəzəyib”, “səhər başına qızıl tac qoydu, qara çadrasını dağların arxasına atıb firuzəyi qəbasına büründü”, “yalçın qayalardan zil zəngülə ucaldı” — kimi metaforik təsvirlərdə insana məxsus “sinəsini bəzəmək”, “başına tac qoymaq”, “çadrasını atmaq”, “qəbasına bürünmək”, “zəngülə vurmaq” — əlamətləri səhər və yalçın qayalar anlayışına köçürülüb.

Metaforalardan istifadə müəllifin fərdi üslubu və ifadə tərzini ilə bağlı olur. Bədii yaradıcılıq mürəkkəb prosesdir. Bu prosesdə dildən düzgün və məqsədli istifadə mühüm şərtədir. Ədəbi növlərin bütün janrlarında obrazlı, poetik, emosional və belə demək mümkünsə, “rəngli dil” yaratmaq bədii istedad tələb edir.

Ad dəyişmə mənasını bildirən, bədii dildə mənanı qüvvətləndirən məcaz növlərindən biri də metonimiyadır. Dilin obrazlılıq və ifadəlilik imkanlarını artıran zəruri nitq vahidi — metonimiyalar da metaforaya bənzəyirlər. Lakin metaforada müşahidə olunan şərtlilik (qarşılaşdırılan əşya və ya hadisədən birinin əlaməti digərinə köçürülür) metonimiyada yoxdur. Metonimiyada obyektə çevrilən hər hansı bir əşya və ya hadisə onun özü ilə əlaqədar olan başqa bir sözlə əvəzlənir. Məsələn: Zal susmaq bilmirdi, onu alqışlayırdı. “Zalın susmaması”, “onu alqışlaması” metonimiyadır. “Metonimiyanın köçürülmə obyektindən asılı olaraq müxtəlif növləri var: məkana görə adın köçürülməsi, zamana görə adın köçürülməsi, müəllif — əsər köçürülməsi, canlı — məkan köçürülməsi, maddi əsasa görə köçürülmə”.

Metonimiyaya daha çox yaxın olan məcaz növü sineqdoxadır. Kəmiyyət əlaməti əsasında formalaşan sineqdoxa metonimiya ola bilər, lakin metonimiyalar sineqdoxa ola bilmir. Yəni, təkdə olan hər hansı leksik vahid cəmdə olan məfhumu ifadə edə bilər. Bədii mətnə konkretlik, yığcamlıq, obrazlılıq yaradan sineqdoxalar obrazların səciyyətləndirilməsi və tipikləşdi-

rilməsi baxımından mətnə bədii-estetik dəyər qazandırır.

Bədii dildə şərti əlamət bildirən simvollar bədii üslubda daha çox məcaziləklə bağlı olan anlayışdır. Bu termin bəzən rəmz sözü ilə də əvəz olunur. Ədəbiyyatda biz sözlə müəyyən fikrin üstüörtülü şəkildə ifadə olunmasına simvol deyilir. Bu cür söz qrupları həm də şifahi ədəbiyyatda geniş şəkildə işlənir. Müəyyən işarələr, detallar, ştrixlərlə fikir, ideya ifadə etmək xalq dilində daha çox müşahidə olunur.

Yazılı ədəbiyyatda isə yazıçıların müxtəlif obyektlər arasında oxşarlıqları tapmaq və onu bədii şəkildə canlandırmaq istedadını ortaya qoyur. Mətnaltı mənanın güclü olduğu bu üslubi fiqurlardan düzgün, yerli-yerində istifadə edəndə surətlərin və xarakterlərin açılması prosesi daha asan başa gəlir.

Bədii təfəkkürə uyğunlaşdırılmış, cilalanmış, ciddi və məqsədli fikir, ideya yükü daşıyan simvollar etik-tərbiyəvi xüsusiyyətlərə də malikdir: İndi də dişini qıcamış Qacar... İrani tala-yan o qart canavar (S. Vurğun).

Bədii mətn quruculuğunda poetik sintaksis və ya sintaktik fiqurlar kimi çıxış edən bədii ifadə vasitələri — bədii sual (Daş qəlblə insanları neylərdin İlahi? — M.Ə. Sabir); bədii təzad (Diyari — hicrdə seyli — sitəmdən oldu xarab. Fəzayi — eşqdə abad gördüyün könlüm. — M. Fizuli), təkrir (Eşqdir mehrabı uca göylərin, Eşqsiz ey dünya nədir dəyərin? — N. Gəncəvi), kinayə (Bu vətən öləndə lazımdır mənə. Oda ki torpaq şəklində — Ə.Nuri) ilə yanaşı yazıçıların daha çox müraciət etdiyi ifadə vasitəsi mübaliğə və litotadır. Hər hansı bir təsvirin həddindən çox şişirdilməsi mübaliğə (hiperbola), həddindən artıq kiçildilməsi isə litota (kiçildilmə) adlanır. Bu cür təsvirlərdə qabarıqlıq, hiss-həyəcan, hər şeyin olduğundan daha böyük və ya daha kiçik olması vurğulanır.

Şişırtmə və kiçiltmə hadisəsi bədii dildə müxtəlif dil vahidləri — sözlər, söz birləşmələri, cümlələr, mürəkkəb sintaktik bütövlərlə ifadə olunur.

Obraz və xarakter yaradıcılığında da hiperbola və litotadan məqsəduyğun şəkildə istifadə edilir. Hiperbola və litotaya həm xalq yaradıcılığında, həm də klassik və çağdaş yazıçıların yaradıcılığında rast gəlirik: Dərd gələndə batmanla gəlir, çıxanda misqal-misqal çıxır (Y. Səmədoğlu) ...Bir at bağlanıbdır sərtövləyə tək, Onun tozuna da çatmaz heç külək. (N. Gəncəvi). Litotanın da maraqlı nümunələrinə rast gəlmək olar: Döydü yağış məni, döydü qar məni. Min-səm bir qarışqa aparar məni (O. Sarıvəlli).

Azərbaycan dilinin üslubi sisteminin əsasını təşkil edən funksional üslublardan biri olan bədii üslubun özünəməxsus daxili normaları mövcuddur. Bu üslubu digər üslublardan fərqləndirən ən mühüm cəhət də onun dilin lüğət fondundan nisbətən sərbəst və geniş şəkildə istifadə etməsi faktıdır. Bu prosesdə yazıçı da öz “dil yaradıcılığı” qabiliyyətini reallaşdırır.

Təsvir və ifadənin bədii təsirini artırmaq məqsədilə müəlliflər çox zaman inversiya (yer dəyişmə) üsulundan da istifadə edirlər. Qəsdən qrammatik ardıcılığın pozulması ədəbiyyatda nöqsan hesab edilmir. Adətən mübtəda cümlənin əvvəlində, xəbər isə sonunda gəlir. Mətnə Azərbaycan dilinin qrammatik tələbiylə yanaşsaq, bu prinsip gözlənilməlidir. Lakin qeyd etdiyimiz kimi, inversiya bədii-emosional qüvvətlənmə üsulu kimi maraqlı dil hadisəsi yarada bilər: Xoşbəxt ola bilməyəcəkdi Mahmud, Mahmudun təmizliyi qoymayacaqdı ki, Mahmud başqasının bədbəxtliyi hesabına xoşbəxt olsun. (Elçin) İnildədi qoca. Öllərini dizlərinə çırpa-çırpa, hay-harayla onun üstünə gələn qarısına əhəmiyyət belə vermədən yorğanı başına çəkdi (Ə. Xəlilov).

Gördüyümüz kimi, seçilmiş, cilalanmış, bədii-poetik imkanları bədii mətn quruculuğu prosesində dil faktına çevrilmiş bədii dil vasitələri, məcazlar sistemi semantikasını, ekspressiv-emosional təsviri və müəyyən mənada ədəbi dil normalarına uyğunluğu ilə də yadda qalır.

Məqalənin aktuallığı. Bədii yaradıcılıq mürəkkəb prosesdir. Bədii mətn, bədii dil və bədii üslub bu prosesin aparıcı qüvvəsi olub, məqalədə ədəbiyyatşünaslıq baxımından xüsusi yer tutmuş, bədii üslubun özünəməxsus daxili normaları araşdırılmışdır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi yenilik bədii dil vasitələri, məcazlar sistemi semantikasını, ekspressiv-emosional təsviri ilə müəyyən mənada ədəbi dil normalarında uyğunluğundan ibarətdir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev S. Dil və bədii qavrayış. Bakı: Yazıçı, 1984, 187 s.
2. Bayramov M. Cümlədə sözlərin sırası və inversiya. Azərbaycan SSRİ EA. Xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, 1980, №1.
3. Cavadov Ə. Mətn və cümlədə sözlərin sırası. Azərbaycan EA-nın xəbərləri. Ədəbiyyat, dil və incəsənət seriyası, 1978, №4.
4. Xəlilov Ə. Sintaktik bütövlərin əmələ gəlməsində morfoloji elementlərin rolu. – Azərbaycan dili morfoloqiyasının aktual məsələləri. Bakı: ADU, 1987, 276 s.
5. İbrahimxəlilova E. Dildaxili vahidlər. Bakı, 2011.
6. Məmmədov M. Azərbaycan dilçiliyinin nəzəri məsələləri. Bakı: Maarif, 1971, 197 s.
7. Veysəlli F. Struktur dilçiliyin əsasları. Bakı: Mütərcim, 2008, 315 s.
8. Колжанский Т. В. Текст как единицы коммуникации - Проблемы общего и германского языкознания. Изд. - во Московского Университета. М., 1978.
9. Новиков Л. А. Семантика русского языка. Высшая школа. М., 1982.
10. Арнольд И. П. Стилистика английского языка. Л., 1973.

Э.А. Кулиева

Художественный, художественный язык и художественный стиль

Резюме

Литературный язык требует системы метафор. Насколько необходимы термины в научных текстах, не менее важно развивать в литературных текстах метафорические, метафорические, метонимические, аллегорические, аллегорические, символические, аллегорические, преувеличенные и метафорические типы. Факты литературного языка (архаизм, неологизм, варварство, вульгаризм и система метафор), характеризующие литературный язык, как важную часть этого языка, обладают способностью выразить глубокий смысл в нескольких словах, создать ощущение история, современность и разнообразие.

Насколько необходимы термины в научных текстах, не менее важно развивать в литературных текстах метафорические, метафорические, метонимические, аллегорические, аллегорические, символические, аллегорические, преувеличенные и метафорические типы. Чтобы отразить образность, эмоциональность, многообразие образов си-

лой художественного воображения, необходимо создать художественную среду языкового материала - текста. Выразительность языка и поэзии стала возможной благодаря системе метафор, о которой мы собираемся поговорить. Художник берет языковой материал из просторечия в качестве исходного материала, адаптирует его к значению и форме своего текста, полирует его и добавляет новые оттенки и цвета. Неслучайно одни и те же слова и выражения в литературном и народном языках кажутся более бледными, чем их точка зрения в литературно-художественном контексте. Слова, используемые в художественных текстах, нуждающиеся в значении и содержании, играют важную роль в обогащении литературного языка.

Система метафор, которые считаются важными компонентами литературного языка, придает живость и эмоции литературному тексту, усиливает воздействие описания, повествования, монолога и диалога. Существуют разные типы метафор, и каждый из них формируется на основе определенных принципов и имеет определенный характер.

Избранные, отшлифованные, художественно-поэтические возможности запоминаются также средствами художественного языка, семантикой системы метафор, выразительно-эмоциональным описанием и, в некотором смысле, соблюдением норм литературного языка, ставшего фактом языка. в процессе построения художественного текста.

E.A. Guliyeva

Artistic text, artistic language and artistic style

Summary

Literary language requires a system of metaphors. As necessary as terms are in scientific texts, it is equally important to develop metaphorical, metonymic, allegorical, allegorical, symbolic, allegorical, exaggerated and metaphorical types in literary texts. The facts of the literary language (archaism, neologism, barbarism, vulgarism and the system of metaphors), which characterize the literary language as an important part of this language, have the ability to express a deep meaning in a few words, create a sense of history, modernity and diversity.

As necessary as terms are in scientific texts, it is equally important to develop metaphorical, metonymic, allegorical, allegorical, symbolic, allegorical, exaggerated and metaphorical types in literary texts. To reflect figurativeness, emotionality, variety of images by the power of artistic imagination, it is necessary to create an artistic environment of language material - text. The expressiveness of language and poetry is made possible by the system of metaphors we are about to discuss. The artist takes linguistic material from the vernacular as a source material, adapts it to the meaning and form of his text, polishes it and adds new shades and colors. It is no coincidence that the same words and expressions in literary and folk languages seem paler than their point of view in a literary and artistic context. Words used in literary texts that need meaning and content play an important role in enriching the literary language.

The system of metaphors, which are considered important components of the literary language, gives liveliness and emotion to the literary text, enhances the impact of description, narration, monologue and dialogue. There are different types of metaphors, and each of them

is formed on the basis of certain principles and has a certain character.

Selected, polished, artistic and poetic possibilities are also remembered by means of artistic language, the semantics of the system of metaphors, expressive and emotional description and, in a sense, compliance with the norms of the literary language, which has become a fact of language. in the process of constructing a literary text.

Redaksiyaya daxil olub: 03.08.2022